УДК 355

О. В. Минько, С. В. Бєлай

ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ПІДГОТОВКИ ФАХІВЦІВ КОМАНДНОЇ ТА КОМАНДНО-ШТАБНОЇ ЛАНКИ ДЛЯ ПІДРОЗДІЛІВ ТАКТИЧНОГО РІВНЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ ГВАРДІЇ УКРАЇНИ В СИСТЕМІ ПРОФЕСІЙНОЇ ОСВІТИ

Проведено аналіз низки наукових публікацій стосовно впливу сучасних технологій на перебіг ведення основних видів бою з огляду на сучасний досвід ведення боїв та бойових дій у ході російсько-української війни. Окреслено тенденції змін у тактиці застосування підрозділів тактичного рівня на полі бою.

Проаналізовано останню програмну статтю Головнокомандувача Збройних Сил України. Сформовано висновки і визначено напрями науково-теоретичного розвитку тактики застосування підрозділів Національної гвардії України на сучасному полі бою.

Подано пропозиції щодо обов'язкового впровадження в освітній процес військових навчальних закладів вивчення впливу сучасних технологічних засобів ведення збройної боротьби на тактику застосування підрозділів Національної гвардії України.

Ключові слова: *бойовий досвід, урок, аналіз проведених дій, тактика, фахівці, система професійної військової освіти, сили безпеки і оборони, Національна гвардія України, війна, державна безпека.*

Постановка проблеми. Триваюча злочинна військова агресія Російської Федерації проти України постійно розширює низку викликів, що стоять перед силами безпеки і оборони у галузі навчання та підготовки військ.

На цей час достатньою мірою накопичено безцінний сучасний бойовий досвід ведення операцій, боїв та бойових дій, що дає змогу окреслити тенденції зміни у підходах до застосування підрозділів на полі бою. Ці тенденції відображені у низці наукових фахових і спеціалізованих публікацій, але вони не мають системного характеру. Водночас у системі професійної військової освіти немає ґрунтовних змін у науково-теоретичному забезпеченні підготовки фахівців командної та командно-штабної ланки для підрозділів тактичного рівня. Необхідно внести суттєві зміни у бойові статути, які є основою для викладання тактики у вищих військових навчальних закладах (ВВНЗ).

Отже, доцільно розглянути напрями науково-теоретичного розвитку тактики застосування підрозділів Національної гвардії України (НГУ) на сучасному полі бою.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Сучасні форми і способи ведення бою (бойових дій) на російсько-українському фронті відображені у численних вітчизняних і закордонних публікаціях як у фахових наукових виданнях, так і у засобах масової інформації.

Вивчені уроки дають змогу виокремлювати проблемні питання і в системі всебічного забезпечення військ, і в системі підготовки кадрів для сил безпеки і оборони України.

З огляду на те, що військові формування НГУ активно залучені до виконання бойових завдань з відсічі збройної агресії, військові науковці і фахівці значною мірою приділяють чималу увагу проблемним питанням розвитку науково-теоретичного забезпечення освітнього процесу у ВВНЗ НГУ.

Здебільшого набутий досвід і висновки викладають у збірниках тез доповідей на наукових та науково-практичних конференціях ВВНЗ НГУ. Також сучасні проблемні питання й осучаснення теорії розвитку та застосування військ і забезпечення державної безпеки висвітлені у періодичних фахових наукових виданнях НГУ.

Значна частина наукових публікацій, що відображують сучасні тенденції в змінах застосування форм, способів та засобів ведення збройної боротьби, стосується використання на полі бою безпілотних засобів: безпілотних літальних апаратів і наземних роботизованих комплексів.

Так, проблемні питання використання безпілотних літальних апаратів і наземних роботизованих комплексів у НГУ та боротьби з подібними засобами противника лише в одній публікації [1] розглянуто у десятьох (!) тезах виступів на науково-практичній конференції. Крім того, зазначені проблемні питання періодично висвітлюються у фахових наукових виданнях НГУ. Наприклад, у науковій публікації [2] указано на необхідність розроблення й упровадження

автономних безпілотних літальних апаратів; у публікації [3] розглянуто психологічну складову процесу професійної підготовки операторів безпілотних літальних апаратів тощо.

Отже, вплив сучасних технологій на хід ведення бою є беззаперечним і має враховуватися у процесі навчання.

На проблемні питання впровадження бойового досвіду виконання завдань за призначенням та заходів з аналізу проведених дій в освітній процес звертають увагу дослідники у наукових публікаціях [4, 5, 6]. Деякі питання створення і впровадження у навчальний процес ВВНЗ засобів автоматизації пунктів управління відображені у публікації [7].

Програмна стаття Головнокомандувача Збройних Сил України (ЗСУ) генерала В. Ф. Залужного [8], видана 1 лютого 2024 р., є публікацією, яка не стільки підбиває підсумки протистояння сторін у 2023 р., скільки насамперед окреслює тенденції розвитку оперативного мистецтва і тактики у подальшому перебігу російсько-української війни. У цій публікації Головнокомандувач робить акцент на таких напрямах зосередження головних зусиль у 2024 р., як: створення системи забезпечення Сил оборони високотехнологічними засобами; упровадження нової філософії підготовки та ведення воєнних дій з урахуванням обмежень; опанування у найкоротші терміни нових спроможностей до ведення бойових дій.

Крім того, у своїй публікації генерал В. Ф. Залужний окреслив перспективи змін у дизайні операцій на основі наявних технологічних спроможностей. Акцент, зокрема, зроблено й на безпілотні літальні апарати. Проаналізувавши зазначену публікацію [8], можна дійти таких висновків.

1. Додатково до вже існуючих штатних підрозділів із застосування безпілотних літальних апаратів [на цей час створено певну кількість підрозділів із застосування ударних безпілотних авіаційних комплексів у ЗСУ – роти (РУБАК), батальйони] є перспектива введення до штату в кожному механізованому батальйоні взводів ударних безпілотних авіаційних комплексів для виконання завдань у бою конкретного батальйону.

2. Стрімко розвиватиметься модельний ряд вітчизняних безпілотних авіаційних комплексів, у тому числі й ударних. Збільшаться надходження і номенклатура технічних зразків закордонного виробництва. Будуть змінюватися тактико-технічні характеристики безпілотних літальних апаратів у бік розширення їх можливостей.

3. Збільшуватимуться обсяги виробництва дронів державним коштом.

4. Буде налагоджуватися й розвиватися виробництво спеціальних боєприпасів різного призначення для ударних безпілотних літальних апаратів.

5. Суттєво буде збільшено попит на фахівців-операторів дронів різного типу.

6. Будуть вносити зміни у доктринальні документи з ведення операцій та боїв.

Указом Президента України № 51/2024 від 06.02.2024 р. у структурі ЗСУ створені Сили безпілотних систем як окремий рід військ.

Отже, з огляду на аналіз останніх досліджень і публікацій та нові зміни у структурі ЗСУ, у систему професійної військової освіти необхідно вносити відповідні оновлення у науково-теоретичному забезпеченні підготовки фахівців командної та командно-штабної ланки для підрозділів тактичного рівня.

Метою статті є пошук шляхів вирішення проблеми впровадження у військовий освітній процес оновлених науково-теоретичних джерел щодо тактики застосування частин і підрозділів на полі бою під час підготовки фахівців командної та командно-штабної ланки для підрозділів тактичного рівня Національної гвардії України в системі професійної освіти.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на численні спроби оновити бойові статути механізованих і танкових військ Сухопутних військ ЗСУ та створити їхні нові проєкти, підрозділи сил безпеки і оборони продовжують використовувати дещо застарілі бойові статути.

Разом з тим дедалі більше спеціалістів визнають головним технологічним ноу-хау російсько-української війни використання безпілотних літальних апаратів різного типу. Зокрема, використання безпілотників ударної дії типу FPV (First Person View) фактично вже тепер змінює хід війни [9].

Це потребує термінових змін у науково-теоретичних джерелах щодо тактики застосування частин і підрозділів на полі бою. Бойові статути є основою для викладання тактики у ВВНЗ, використовуються у ході підготовки і ведення бою (бойових дій) офіцерами тактичного рівня у прифронтовій зоні та на лінії бойового зіткнення.

Допоки не внесені зміни у наявні, або не розроблені й затверджені нові бойові статути, пропонується використовувати набутий бойовий досвід у ході підготовки фахівців командної та командно-штабної ланки для підрозділів тактичного рівня НГУ в системі професійної освіти. Так, під час викладання навчального матеріалу, пов'язаного із тактикою застосування підрозділів НГУ в ході виконання завдань за призначенням на полі бою, визначальним освітнім компонентом буде навчальна дисципліна «Загальна тактика». Доцільно вже сьогодні враховувати чинник використання безпілотних літальних апаратів (та захисту від них) під час вивчення процесу прийняття військових рішень курсантами та слухачами ВВНЗ НГУ.

Пропонується вивчати можливу тактику застосування підрозділів НГУ на полі бою з урахуванням безпілотних літальних апаратів за типовими етапами ведення, як мінімум, основних видів бою та за періодами вогневого ураження противника.

Наприклад, оборонний бій зазвичай складається з таких основних етапів: ураження противника під час його висування і розгортання; знищення противника перед переднім краєм оборони; відбиття атаки противника та утримання переднього краю оборони; знищення противника, який вклинився в оборону. Вогневе ураження противника в оборонному бою може здійснюватися за періодами: вогнева підготовка відбиття атаки противника; вогнева підтримка військ, що обороняються.

Наступальний бій, як правило, має такі основні етапи: зближення з противником; атака переднього краю оборони противника і виконання найближчого завдання; бій у глибині оборони противника і виконання подальшого завдання; переслідування противника, що відходить. У разі переходу в атаку з висуванням із глибини, крім того, – висування і розгортання у бойовий порядок. Вогневе ураження противника в оборонному бою може здійснюватися за періодами: вогнева підготовка атаки; вогнева підтримка військ, що наступають.

Так, у ході практичних занять з розвитку навичок відпрацювання етапів процесу підготовки бою та процесу прийняття військових рішень доцільно вводити до навчального штату військових формувань НГУ штатні підрозділи ударних безпілотних літальних апаратів.

Наприклад, під час третього етапу процесу прийняття військових рішень (розроблення варіантів дій) одним із чинників, які визначатимуть найгіршиий варіант, слід вважати відсутність сил і засобів із застосування дронів, а умовно сприятливим варіантом дій – наявність штатного підрозділу розвідувально-ударних безпілотних літальних апаратів.

Відповідним чином під час аналізу варіантів дій (їх розіграшу та порівняння), порівняння варіантів дій та вибору й затвердження варіанта дій майбутні командири тактичної ланки завжди пам'ятатимуть про можливість використання підрозділів із застосування безпілотних літальних апаратів, незважаючи на те, чи є вони на поточний момент у штаті військового формування, чи їх введення лише тільки планується.

Крім того, командири навчатимуться правильно застосовувати фахівців-операторів безпілотних літальних апаратів на полі бою й уникати їх використання не за призначенням, інколи з трагічними наслідками [10].

Доцільність застосування такого підходу у навчанні підтверджена практикою. Уже на сьогодні відомі приклади, коли обмежені ресурси (зниження рівня забезпеченості снарядами та мінами) успішно компенсується FPV-дронами, використання яких інколи змушує противника залишати позиції в умовах відсутності безпосереднього зіткнення з ним (прямого вогневого контакту) і дає змогу зберігати життя і здоров'я наших військовослужбовців, берегти техніку, економити боєприпаси інших видів тощо.

Ще одним і не менш актуальним напрямом підготовки офіцерів НГУ є розвиток їхніх спроможностей застосовувати засоби автоматизації управління. Російсько-українська війна демонструє швидкий розвиток технологій автоматизації управління та зв'язку. Такі програмні продукти, як «Кропива», FireFly, Delta, «Термінал», та перспектива розроблення нових програм кидають відповідні виклики викладачам ВВНЗ щодо їхньої обізнаності та фахових здібностей навчати курсантів і слухачів користуванню сучасним програмним забезпеченням.

Наприклад, згадана вище «Кропива» є бойовою системою управління тактичної ланки. Це програмне забезпечення для створення інтелектуальних карт. У поєднанні з пристроями і приладами являє собою програмно-апаратний комплекс збирання, аналізу й оброблення різноманітної інформації для розвідувальних підрозділів Сухопутних військ. Це програмне забезпечення розроблене для планування роботи та орієнтування бойових розрахунків. За оцінками військових спеціалістів, «Кропиву» використовують 90–95 % артилеристів.

FireFly є системою управління безпілотним літальним апаратом або зброєю (баражуючим боєприпасом). Вона може працювати в ручному й автоматичному режимах. Її можливості охоплюють ситуаційну обізнаність, ураження ворожих цілей за межами прямої видимості, пошук військ, що маневрують, і тактичну розвідку.

За своєю сутністю Delta – це не одна окрема програма, а система з кількома складовими. Серед них – цифрова карта, де відбувається обмін інформацією з різних підрозділів і родів військ. Ще одна складова – стрімінговий сервіс для трансляції відеоспостереження з дронів та камер. Отже, Delta – це онлайн-система, яка в режимі реального часу дає інформацію про тактичну й оперативну ситуації на полі бою.

Інформаційно-телекомунікаційна система «Термінал» призначена для збирання, дешифрування, оброблення, обміну та відображення розвідувальної інформації з безпілотних літальних апаратів і наземних стаціонарних та мобільних камер відеоспостереження й роботи з картою.

Водночас не варто забувати і про вивчення тактико-технічних характеристик та правил використання сучасних систем зв'язку як вітчизняного, так і закордонного виробництва.

Отже, засоби автоматизації управління і нові засоби спостереження, розвідки та ураження противника дедалі ширше застосовуються у військах, і головне при цьому – не відставати у саморозвитку науково-педагогічним працівникам та проходити відповідні курси підвищення кваліфікації задля більш якісного навчання курсантів і слухачів ВВНЗ способам ведення сучасного бою (бойових дій). А необхідні зміни згодом обов'язково будуть внесені у бойові статути. Також одним із головних викликів у процесі навчання стане забезпеченість відповідною навчальною матеріально-технічною базою ВВНЗ.

Висновки

Отже, сучасні тенденції у змінах застосування форм, способів та засобів ведення збройної боротьби значною мірою стосуються використання на полі бою безпілотних апаратів, здебільшого безпілотних літальних апаратів у повітрі, наземних роботизованих комплексів на суші та надводних дронів на морі. Ці зміни змушують звертати на себе увагу військово-політичне керівництво як України, так і країни-агресорки. Найближчим часом гонка на випередження у розвитку нових форм, способів та засобів ведення збройного протистояння у російсько-українській війні набиратиме обертів.

Певною мірою успіху України у цих перегонах із противником стане вміння офіцерів, насамперед тактичного рівня, використовувати технологічні прориви останніх років.

Науково-педагогічним працівникам вищих військових навчальних закладів необхідно ширше використовувати набутий досвід війни, прискореними темпами оволодівати сучасним програмним забезпеченням і вміннями використовувати новітні зразки озброєння та військової техніки, у тому числі безпілотних літальних апаратів, наземних роботизованих комплексів, а також іншими спеціалізованими програмними продуктами і технічними засобами ведення збройної боротьби.

Це дасть змогу перейти до відповідних змін у підготовці фахівців командної та командно-штабної ланки підрозділів тактичного рівня Національної гвардії України в системі професійної освіти заздалегідь і до фундаментальних зрушень, запланованих Головнокомандувачем Збройних Сил України на 2024 рік.

Напрямом подальших досліджень доцільно вважати розвиток науково-теоретичних засад застосування підрозділів на полі бою з урахуванням стрімкого технологічного прогресу у сфері оборонних технологій.

Перелік джерел посилання

1. Актуальні проблеми діяльності складових сектору безпеки і оборони України в умовах особливих правових режимів: поточний стан та шляхи вирішення : зб. тез доп. Всеукр. наук.-практ. конф., м. Харків, 30 берез. 2023 р. Харків, 2023. С. 1–887. URL: https://nangu.edu.ua/uploads/files/Zbirnik_tez_APDSSBO.pdf/ (дата звернення: 05.02.2024).

2. Самойленко В. М. Обґрунтування застосування автономних безпілотних літальних апаратів, що оснащені оптико-електронною системою навігації, для виконання завдань підрозділами Національної гвардії України. *Честь і закон.* 2023. № 4 (87). С. 83–91.

3. Пасічник В. І., Широбоков Ю. М., Савчук О. А. Психологічні особливості діяльності операторів безпілотних авіаційних комплексів тактичних класів та їх урахування у практиці професійної підготовки цих військових фахівців. *Честь і закон.* 2023. № 4 (87). С. 113–120.

4. Яковенко Є. С., Бєлай С. В., Волков І. М. Запровадження бойового досвіду в освітній процес Національної академії Національної гвардії України під час вивчення загальновійськових дисциплін. *Честь і закон*. 2022. № 4 (83). С. 144–148.

5. Минько О. В., Морозов І. Є. Аналіз проведених дій як частина освітнього процесу у військових навчальних закладах. *Честь і закон.* 2023. № 3 (86). С. 41–45.

6. Яковенко Є. С., Острижний О. В., Черкашин С. Д. Обґрунтування запропонованої технології вивчення та впровадження бойового досвіду в освітній процес Національної академії Національної гвардії України. *Честь і закон.* 2023. № 4 (87). С. 148–153.

7. Обрядін В. В., Горєлишев С. А., Бондаренко О. Г. Проблемні питання створення та впровадження автоматизованого навчального командного пункту у навчальний процес вищого військового навчального закладу. *Честь і закон.* 2023. № 2 (85). С. 36–44.

8. Головнокомандувач ЗС України генерал Залужний В. Ф. Щодо сучасного дизайну військових операцій у російсько-українській війні: в боротьбі за ініціативу. *Збройні Сили України. Офіційна сторінка*. URL: http://surl.li/raovb (дата звернення: 05.02.2024).

9. Козацький С. FPV-дрони: зброя, що змінила сучасну війну. *Мілітарний портал*. URL: http://surl.li/raovn (дата звернення: 05.02.2024).

10. Бутусов Ю. Є. Два видатних оператора БПЛА загинули в бою через недбале ставлення керівництва. *KyivPost.* URL: http://surl.li/raovr (дата звернення: 05.02.2024).

Стаття надійшла до редакції 10.02.2024 р.

UDC 355

O. Mynko, S. Bielai

PROBLEM ISSUES OF TRAINING SPECIALISTS OF THE COMMANDING AND HEADQUARTERS STAFF OFFICERS OF TACTICAL LEVEL UNITS OF THE NATIONAL GUARD OF UKRAINE IN THE PROFESSIONAL EDUCATION SYSTEM

A number of scientific publications on the impact of modern technologies on the conduct of the main types of combat have been analyzed based on the modern experience of conducting battles and combat operations during the Russian-Ukrainian war.

The trends of changes in the tactics of the use of tactical-level units on the battlefield are outlined. In the near future, the race to stay ahead of the development of new forms, methods and means of armed confrontation in the Russian-Ukrainian war will begin. Not the last measure of Ukraine's success in this race with the enemy will be the ability of officers, primarily of the tactical level, to use the technological breakthroughs of recent years.

The last program article of the Commander-in-Chief of the Armed Forces of Ukraine was analyzed. Conclusions were formed and the directions of scientific and theoretical development of the tactics of the use of units of the National Guard of Ukraine on the modern battlefield were outlined.

Proposals have been submitted regarding the mandatory implementation in education of military educational institutions of the process of studying the impact of modern technological means of armed struggle on the tactics of the National Guard of Ukraine.

Keywords: *combat experience, lesson, analysis of conducted actions, tactics, specialists, system of professional military education, security and defense forces, National Guard of Ukraine, war, state security.*

Минько Олександр Володимирович – доктор філософії з державної безпеки, начальник кафедри професійної підготовки Національної академії Національної гвардії України

https://orcid.org/0000-0002-8841-1511

Бєлай Сергій Вікторович – доктор наук з державного управління, професор, заступник начальника навчально-методичного центру – начальник відділу методичного забезпечення навчального процесу Національної академії Національної гвардії України

https://orcid.org/0000-0002-0841-9522